

УДК 130.32

Салтанов М. В.аспірант філософського
факультету Харківського
національного університету
імені В.Н. Каразіна**Філософські експлікації проблеми визнання у сучасному світі**
(переклад попередньої статті німецькою мовою)

Стаття написана за результатом конференції, що організована Фондом Фрідріха Еберта «Цінності соціальної демократії та ефективної демократії: важливі для обговорення питання напередодні Саміту Східного партнерства у Вільнюсі», 29 серпня 2013 року

Дана тема набуває сьогодні особливу актуальність у контексті німецько-українських наукових і філософських відносин. Проблема визнання відіграє важливу роль у критичній рефлексії щодо місця цінностей свободи та людської гідності в сучасному суспільстві. Метою статті є дослідження розгортання проблеми визнання у сучасному світі з філософської точки зору.

Сьогодні, коли глобалізація розмиває чи навіть відкриває колись непорушні межі національних держав, коли люди вимушені зближено співіснувати із різноманітними культурними формами, цінностями, релігійними системами, політичними перспективами, виникає потреба у створенні умов збереження та розумного розмноження такого різноманіття. Чимало дослідників (Ю. Габермас, Ч. Тейлор, А. Гоннет, В. Кимліка тощо) вважають, що умовами збереження та розширення різноманіття в самому широкому розумінні є чи то «політика» чи то «практика» чи то «культура» визнання між усіма суб'єктами взаємодії, тобто як між людьми так і між державами.

Науковий інтерес для дослідження теми складають наступні питання: чи може «практика» або «політика» визнання зарадити розв'язанню задач, які стоять перед людиною і людством: єднання, а разом з тим різноманіттю суспільств, боротьбі меншин за права, пом'якшенню причин та наслідків релігійного фундаменталізму, екстремізму і тероризму, утвердженню толерантності, рів-

ності та вільності в суспільстві? В якій мірі людина, суспільство і держава тримається й залежить від визнання? Коли йдеться про *проблему визнання*, то що мається на увазі? Під проблемою прийнято розуміти зазвичай складне теоретичне або практичне завдання, що потребує розв'язання, вивчення або дослідження. Тому у статті постає мета виявлення того завдання, яке покладено (скажімо на теоретичному і прикладному рівні) на практику, культуру чи політику визнання. Де і у який спосіб може бути застосоване «визнання»? Чи засвідчить практика «визнання» свою ефективність?

То ж де і у який спосіб може бути застосоване «визнання»? По-перше у сфері *мультикультурних суспільств*. Вимога визнати автономію за тою чи іншою культурною групою, що властива таким суспільствам і взагалі уможлиблює його, базується на ідеї паралельного існування різноманітних культур задля взаємного проникнення, збагачення і розвитку одна одної. Тому, відмова у задоволенні визнання якоїсь культурної групи, що ґрунтується, скажімо, на уявності меншої цінності якоїсь культури, може призводити до боротьби за визнання як умови мирного співіснування багатьох культур.

По-друге, коли йдеться про дискримінацію, тобто відмову у визнання тим чи іншим *меншинам*, у такий спосіб, позбавляючи їх права на автономне і своєрідне існування. Чи не з цим пов'язані різноманітні рухи за визнання тих чи інших меншин, якими можна назвати будь-яку групу, яка зазнає утисків з боку більшості. Мова може йти про національні, політичні, релігійні, культурні, мовні тощо меншини, які стають об'єктами колективної дискримінації. За своє життя людина так чи інакше може опинитися у тій чи іншій групі меншин, якщо це, скажімо, не мовна чи релігійна меншина, то цілком може бути політична чи етнічна. Тому, усвідомлення важливості визнання тих чи інших меншин в сучасних суспільствах стає доволі значущим, що виражається у розгорнутих дискусіях щодо надання меншинам додаткових прав чи інших форм привілеїв, що називається позитивною дискримінацією.

Ще однією сферою дослідження практики визнання може стати *боротьба жінок* за надання чи розширення для них, скажімо, виборчого права, яка за великим рахунком стала боротьбою жінки за визнання її самодостатності як людини. Досить звернутися до світової історії, в якій чимало прикладів подібної дискримінації. Так, у Греції в Афінах право голосу мали громадяни чолові-

чої статі старше 20 років; права голосу не мали жінки, раби і іноземці. Деякі обмеження виборчого права зберігалися аж до ХХ століття. Наприклад, у Великобританії виборче право стало загальним з 1928 року, коли до дільниць були допущені жінки, у Швейцарії повноту виборчого права жінки отримали лише у 1971 р. Подібні прагнення визнання розумної істоти як повноцінної людини були властиві і афроамериканцям. Так, у США у деяких штатах вперше до голосування допустили афроамериканців лише у 1960 році.

Особливою сферою дослідження визнання та довіри у суспільствах і між суспільствами стає проблема релігійного фундаменталізму, що представляє собою надмірну консервативність, неспроможність, а частіше небажання пристосовувати застарілу систему релігійних цінностей до вимог глобалізованого і почасти секуляризованого світу. Як приклад можна навести протистояння між релігійними конфесіями («християнським» і «ісламським» світами, наприклад), що пояснюється прагненнями релігії повернутися до первинної чистоти (як от «ісламський фундаменталізм»), пручаннями традиційних ісламістів так званій «вестернізації», тобто нав'язуванню західної культури і цінностей. Релігійні зіткнення досить часто як раз виникають на ґрунті браку довіри і визнання як між віруючими різних конфесій так і у середині однієї. У крайніх випадках релігійного протистояння може йти про екстремізм так і тероризм. Але екстремізм і тероризм не обов'язково повинні мати релігійне підґрунтя. Ці явища, як правило, виникають при прогресуючому браку довіри та інших форм примирення. Екстремізм, який заперечує будь-які компроміси і переговори налаштований на досягнення одностороннього результату, без визнання волі та інтересів чи то меншості чи то більшості. Що стосується *тероризму*, який означає використання терору (з боку невизнаної меншості) в політичних цілях, то він також може бути однією з нерозумних і неприйнятних форм боротьби проти пригнічення і дискримінації. Тому, тероризм можна оцінювати досить суб'єктивно: те, що одні називають тероризмом, інша сторона може називати війною за свободу, як національний, релігійний визвольні рухи.

У суспільствах, в яких не практикують «культуру» чи «політику» визнання досить низький рівень *толерантності та поваги до інших*, тобто наявна політична, релігійна, расова, етнічна нетерпимість. І тут також постає необхідність дослідити як можливість

застосування «політики визнання» так і її ефективність. Політика визнання за кожною людиною в рівній мірі гідності і свободи, право на відмінність кожної людини як члена політичної спільноти може позбавити людство протистоянь, зіткнень, апатії.

В такому сенсі, наскільки правомірні припущення, що практика, культура і в самому широкому сенсі «політика» визнання уможливорює спільноту вільних і рівних істот, бо якщо б кожен сприймав іншого не як вільного і рівного, й відносився до нього як до хижого звіра, то навряд чи можна було говорити про суспільство як таке? Чи є правомірним те припущення, що через «визнання» будь-яке суспільство знаходить себе дієздатним, бо визнання за іншим невід'ємних прав з одного боку, і накладання на себе обов'язків з іншого, уможливорює спільноту вільних і розумних істот?

Багатомірність визнання, яке потребує дослідження, проявляє себе і у питаннях формування ідентичності чи то особової чи то колективної. Людина у той чи іншій мірі має схильність ідентифікувати себе у віддзеркаленні як іншої особистості так і цілої соціальної групи, відносячи себе до неї чи ні. Досить тривалий час людина набуває дані та уявлення про себе з відношення до неї інших людей і виходячи з цього у значній мірі формує свою думку про себе. Так відсутність визнання і розуміння з боку інших людей, чи не можливість віднести себе до тої чи іншої групи може привести індивіда до того, що інколи називають кризою ідентичності. Деякі індивіди можуть ставити собі за життєву мету досягнення такого визнання, а його відсутність розцінюють як велику поразку.

Визнання – це вимога не лише адресована від людини до людини чи від людини до держави, але й вимога, що може виходити від держави. Останнє має місце тоді, коли йдеться про *легітимність*, що позначає *міру довіри народу до влади*. Проблема визнання або браку легітимності відбувається тоді, коли народ втрачає довіру до влади. Це може бути наслідком тотального порушення державою невід'ємних прав людини, наслідком пригнічення культурних, релігійних, мовних, політичних прав чи вимог частини населення чи народу в цілому. Звідси, у сучасному міжнародному праві вважається, що якщо держава порушує фундаментальні права людини, вона позбавляється легітимності і частки суверенітету. Тут можна пригадати миротворчі інтервенції міжнародної спільно-

ти у проблемні точки. Також проблема легітимності у цьому контексті виникає і при насильницькій зміні влади, революції, перевороту тощо. Проблема тут становить потреба влади здобувати собі визнання і довіру серед власного населення. Так, брак довіри і визнання може поставати й при не сприйнятті населенням результатів виборів, під час яких, громадяни підозрюють владу у фальсифікаціях, при реалізації права народу чи етносу на відокремлення, на самовизначення. При відокремленні, наприклад, виникає потреба у визнанні утворення з боку міжнародної спільноти як суб'єкту міжнародних правовідносин з одного боку і власного населення з іншого. У першому випадку відсутність такого визнання паралізує державу в внутрішній політиці, а у другому випадку в зовнішній політиці, де держава позбувається дієвості і в кращому випадку зводиться до статусу речі.

Сьогодні проблеми національної держави поступово витісняються питаннями, які можна вирішити лише на наднаціональному рівні: це вже згадана проблема тероризму, забезпечення «вічного миру», прав людини, екологічні проблеми. Але як досягти подібного рівня згуртованості, солідарності та консолідації? Чи можливий такий рівень поза практикою і культурою визнання? Тому, сьогодні цілком необхідним видається дослідження політики визнання і на наднаціональному рівні.